

НАУКОВА СПІЛЬНОТА

www.spilnota.net.ua

ВІСІМДЕСЯТ ШОСТІ ЕКОНОМІКО-ПРАВОВІ ДИСКУСІЇ

Серія: Соціальні та гуманітарні науки

ISSN 2522-963X

Google Scholar

Матеріали міжнародної науково-практичної інтернет-конференції

AKADEMIA NAUK STOSOWANYCH
WYŻSZA SZKOŁA ZARZĄDZENIA I ADMINISTRACJI
W OPOLE

28-29 травня 2024 р.

**Тернопіль, Україна – Ополе, Польща
2024**

УДК 001 (063)

Вісімдесят шості економіко-правові дискусії. Серія: Соціальні та гуманітарні науки: матеріали Міжнародної мультидисциплінарної наукової інтернет-конференції (м. Львів, Україна, м. Ополе, Польща, 28-29 травня 2024 р.) / редкол. : О. Патряк та ін. ГО “Наукова спільнота”, WSZIA w Opolu. Львів : ФО-П Шпак В.Б. 207 с. ISSN 2522-963X.

В збірнику опубліковані доповіді авторів з соціальних та гуманітарних наук, які оприлюднені на сайті www.spilnota.net.ua.

Оргкомітет:

ГО «Наукова спільнота»

Патряк Олександра Тарасівна, кандидат економічних наук, ЗУНУ;

Шевченко Анастасія Юрійвна, кандидат економічних наук, ТОВ «Школа для майбутнього»;

Яремко Оксана Михайлівна, кандидат юридичних наук, доцент, ЗУНУ;

Станько Ірина Ярославівна, кандидат юридичних наук, адвокат;

Назарчук Оксана Михайлівна, доктор філософії (Ph.D.), ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»;

Гомотюк Оксана Євгенівна, доктор історичних наук, професор, ЗУНУ;

Біловус Леся Іванівна, доктор історичних наук, кандидат філологічних наук, професор, ЗУНУ;

Ребуха Лілія Зіновіївна, доктор педагогічних наук, кандидат психологічних наук, професор, ЗУНУ;

Недошитко Ірина Романівна, кандидат історичних наук, доцент, ЗУНУ;

Стефанишин Олена Василівна, кандидат історичних наук, доцент, ЗУНУ;

Ухач Василь Зіновійович, кандидат історичних наук, доцент, ЗУНУ;

Яблонська Наталія Мирославівна, кандидат філологічних наук, старший викладач, ЗУНУ;

Савчук Надія Антонівна, кандидат психологічних наук, доцент кафедри соціогуманітарних технологій ЛНТУ

Рудакевич Оксана Мирославівна, кандидат філософських наук, ЗУНУ;

Русенко Святослав Ярославович, аспірант, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка.

Адреса оргкомітету:
79016, м. Львів, а/с 1621
E-mail: spilnota.net.ua@ukr.net

Тексти опубліковано у авторській редакції. Відповідальність за достовірність наданої інформації несуть автори, їхні наукові керівники та рецензенти.

Всі права захищено. У разі будь-якого використання опублікованих матеріалів посилання на джерело є обов'язковим.

ISSN 2522-963X

© ГО “Наукова спільнота” 2024

© Автори статей 2024

*Мінаєв Андрій В'ячеславович,
кандидат історичних наук,
доцент кафедри всесвітньої
історії Чернівецького
національного університету
імені Юрія Федьковича
ORCID: 0000-0002-1968-927X*

*Мінаєва Тетяна Василівна,
кандидат історичних наук,
завідувач науково-дослідного
експозиційного відділу новітньої
історії краю Чернівецького
обласного краєзнавчого музею
ORCID: 0000-0003-0932-6712*

ПРО ДЕЯКІ МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ІСТОРІЇ КРАЇН СХОДУ

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-4869/>

Методологічні проблеми, які обрані предметом розгляду, пов'язані, по-перше, з визначенням хронології, періодизації та історичного змісту історії країн Сходу, і, по-друге, з виявленням зв'язків між історичним змістом розвитку країн Сходу та країн Заходу. Під «Сходом» ми розумітимемо групу країн, суспільствам і народам яких притаманні риси, з одного боку, чимось спільні в історичному, соціокультурному, ментальному, релігійному, соціально-економічному та державно-політичному контекстах, а з іншого, у чомусь кардинально відмінні від аналогічних рис Заходу.

Вже саме це визначення породжує першу проблему, пов'язану з умовністю поняття «Схід»: пересічному мешканцю останнього, незнайомого зі сходознавством, непросто було б погодитись із думкою про те, що між, наприклад, китайцем, арабом та індійцем є щось настільки спільне для віднесення їх до єдиної когорти. По суті, ми маємо справу із застосуванням методів абстрагування, узагальнення та ідеалізації. Утворене в такий спосіб узагальнене поняття імажинальної географії «Схід» є не більш реальним, ніж «ідеальні типи» М. Вебера, до яких воно так само може бути віднесене (і це має усвідомлювати будь-хто, фахово стикаючись із історією країн та народів Сходу). Справжні відмінності між різними східними цивілізаціями є не меншими, ніж між кожною з них та

цивілізацією Заходу. Той факт, що всі вони виявилися об'єднані в єдину категорію народів Сходу пояснюється просто: і поняття «Схід», і наука сходознавство є витвором насамперед західноєвропейської культури та філософії, представники яких порівнювали ці народи не стільки між ними, скільки із собою.

Формування та розвиток історії західноєвропейського сходознавства [див. докл.: 2, с. 19-21] відбувалися по двох основних напрямках, які з часом перетнулися. Перший: накопичення знань про мови та культури народів Сходу, виходячи з практичних потреб Західної Європи (які впливали з торгівлі та військових зіткнень). Другий: осмислення західноєвропейськими мислителями (філософами, істориками, економістами) накопичених знань крізь призму політичних та соціокультурних відмінностей між Заходом та Сходом. При цьому на це осмислення дуже рано почало сильно впливати сприйняття Сходу як цивілізаційного антагоніста – спочатку як загрозу, а потім як об'єкт експансії. Якщо вважати засновником цієї традиції Аристотеля, а історичним підґрунтям греко-перські війни, то її витoki сягають V-IV ст. до н.е.; якщо ж врахувати, що основний вплив на західноєвропейську думку праці Аристотеля справили вже після їхнього «повернення» з ісламського світу, то – XIII-XIV ст.

В добу Просвітництва в західному суспільстві формується модель сприйняття Сходу, яку американський дослідник Дж. Блаут назвав «євроцентристським дифузійонізмом»: історичний прогрес відбувається на Заході, а решта світу пожинає його плоди внаслідок «дифузії», взаємопроникнення; Європа прогресує через раціональність мислення західної людини, Схід же стагнує через свій ірраціоналізм та традиціоналізм [1]. В умовах боротьби за колонії західноєвропейська історична думка почала робити акцент на тих рисах східних держав і ментальностей, які підкреслювали їхню «відсталість», а отже, виправдовували колоніальну експансію Заходу. Принагідно зауважимо, що це свого часу вдало відмітив відомий дослідник Е. Саїд, небезпідставно наголосивши, що «образ» Сходу, втілений у західних науці, літературі, мистецтві, є не реальністю, а радше міфом, породженим для обґрунтування гегемонії Заходу над Сходом; на цій дихотомії Захід побудував свою власну ідентичність, а сконструйований «образ» Сходу ретранслював назад на реальний Схід [див. докл.: 10, с. 11-44].

Всі ці історичні обставини відобразились у сходознавстві, як і в історичній науці загалом. Вже О. Шпенглер свого часу відзначав своєрідний «оптичний обман» євроцентризму, коли, наприклад, кілька тисячоліть китайської чи єгипетської історії лише епізодично

відображаються на сторінках підручників, натомість десятиліття європейської історії від Лютера та Наполеона набувають там примарно-роздутого вигляду [12, р. 17]. Така ситуація зберігається й донині: вивчення країн і народів Сходу не лише в шкільних, але й у вишівських програмах за час, що минув від Шпенглера навряд чи поглибилося, радше навпаки. Це являє собою другу проблему, з числа виділених нами.

Значно важливіше те, що ця тенденція відобразилася й у побудові загальної схеми всесвітньої історії, адже при визначенні хронології, періодизації та історичного змісту розвитку людства береться за основу саме західноєвропейська історія.

Нагадаємо, що поняття «Середньовіччя» та «Новий час», які використовуються як назви великих періодів всесвітньої історії, виникли в Західній Європі в добу Відродження, коли на початку XV ст. італійські гуманісти під Середньовіччям почали розуміти занепад греко-римської культури після падіння Західної Римської імперії, а під Новим часом, відповідно, повернення до культури доби Античності і її нове потужне піднесення. Ця термінологія і періодизація були сприйняті інтелектуалами доби Просвітництва і від них дійшли до наших часів, однак критерії виділення хронологічних меж між цими періодами були різними і суперечливими [11, с. 4-5]. Так, початок Нового часу прив'язували то до падіння Константинополя, то до початку Реформації, то вписували у рамки доби Відродження. Очевидно, що в основі усіх цих критеріїв лежав саме європоцентристський підхід (хіба що падіння Константинополя може бути віднесене одночасно й до історії одного зі східних народів – турецького, однак для інших народів Сходу його історичне значення залишилося локальним).

Підхід, запропонований К. Марксом (і який надалі призвів до закріплення в історіографії СРСР та країн «соцтабору» сумнозвісної «п'ятичленки»), формально був спрямований на подолання європоцентристської схеми. Він поклав в основу періодизації всесвітньої історії зміну універсальних (притаманних для всіх регіонів світу) суспільно-економічних формацій: Стародавній час визначався як становлення та утвердження рабовласницької формації, Середньовіччя – феодальної, Новий час – капіталістичної. Але на практиці цей підхід не лише не подолав європоцентризм у дослідженні та викладанні історії, але, натомість, узагальнив й «універсалізував» соціальні, економічні та політичні процеси, які мали місце в історії Західної Європи, довільно поширивши їх на інші регіони [див. докл.: 6]. Як відомо, класичне рабовласництво склалося лише в античних Греції та Римі, класичний феодалізм – лише в деяких державах Західної Європи, капіталістичні

ж відносини в країнах Сходу не визріли в надрах тамтешніх соціумів, а були принесені зовні значно пізніше внаслідок колоніальної експансії та втягування Сходу в ринок світової колоніальної системи. Принагідно зауважимо, що чимало радянських істориків намагалися відстояти «окремність» історії Сходу від її вписування в марксистську формаційну теорію за допомогою концепта «азійський спосіб виробництва». Дві дискусії про «азійський спосіб виробництва» на теренах СРСР залишилися незавершеними й придушеними згори (хоча їхні учасники й породили вже в 1990-х рр. низку цікавих полілінійних теорій щодо співвідношення історичного змісту розвитку Заходу і Сходу) [див. докл.: 6].

В офіційній радянській історіографії в межах формаційного підходу існували окремі розбіжності щодо хронологічних рамок Нового часу: «московська школа» розпочинала цей період з Англійської буржуазної революції середини XVII ст., а «ленінградська школа» – з Великої Французької революції кінця XVIII ст. [7, с. 5]. І перша, і друга прив'язка мають достатньо локальний характер (хоча й варто визнати, що Велика Французька революція мала загальноєвропейське значення за своїми наслідками); обидва підходи з часом були відкинуті пізнішою історіографією.

Нині поняття «Середньовіччя» та «Новий час» є історично усталеними, а тому відмовлятися від них (принаймні в межах лінійних всесвітньо-історичних схем) непродуктивно. Але охарактеризовані вище труднощі дозволяють нам сформулювати третю та четверту проблеми:

- коли в країнах Сходу починається та закінчується Новий час?
- які критерії лежать в основі визначення цих хронологічних меж і що може бути об'єднуючим історичним змістом історії Нового часу одночасно для Заходу та для Сходу?

Наразі можна стверджувати, що ще з 90-х рр. більшість істориків відмовились від поняття «феодальний Схід» як від архаїчного й такого, що не відповідає змісту соціально-економічних процесів в країнах цього історичного макрорегіону. Але на цьому одностайність науковців завершується. Так, пропонується замінити періоди Стародавнього та Середньовічного часів для Сходу єдиним поняттям «традиційний Схід» [9, с. 10], а Нового часу – відповідно, поняттями «доколоніальний, колоніальний та постколоніальний Схід». Зауважимо, однак, що це видається малопродуктивним з кількох причин. По-перше, при всіх недоліках єдиної періодизації всесвітньої історії, вона спрощує в багатьох аспектах роботу історика-дослідника. В межах же викладання вона сприяє формуванню системного мислення та сприйняттю історії людства як

єдиного процесу, а також дозволяє співставляти й порівнювати процеси та явища, які паралельно відбувалися в різних регіонах світу. Запровадження ж різних назв для великих історичних періодів (а, тим більше, фактично окремої періодизації для держав Сходу) цю системність мислення і цілісність сприйняття історії руйнує. По-друге, як слушно відзначав вітчизняний сходознавець В. Рубель, історія традиційного Сходу надто тривала, щоб залишити її без внутрішньої періодизації, та й Схід також розвивався (хоча й по-іншому, ніж Захід), а тому неможливо вмістити його кількатисячолітню історію в один етап під назвою «традиційний Схід» [9, с. 10].

Інша точка зору стосується визначення межі між Середньовіччям та Новим часом. Якщо для історії Заходу таким рубежем є т. зв. «ранній Новий час» (перехідний період, коли співіснували в історичному протиборстві водночас елементи й старого, феодального, і нового, буржуазного, ладу) [11, с. 10-13], то для позначення такого «переходу» в історії Сходу може бути використане поняття «постсередньовічний Схід». Саме це поняття застосовує В. Рубель, наголошуючи наступне: *«переживши середньовіччя, традиційний Схід так і не вступив у Новий час, а потрапив у пастку пост середньовіччя...»* [8, с. 13]. Хронологічно «постсередньовічний Схід» охоплює час з кінця XVII – початку XVIII ст. до другої половини XIX ст.. На зміну йому приходять «колоніальний Схід», час якого триває до середини XX ст. (тобто до розпаду світової колоніальної системи). Отож, постсередньовічний і колоніальний Схід у сукупності охоплюють не лише більшу частину Нового часу, але й частину часу, який у традиційній періодизації займає Новітня доба. Ця схема при певних перевагах має один недолік: автор використовує одночасно назви «Новий час» і «постсередньовіччя» фактично як взаємодоповнюючі (див. назву підручника) [8]. Це зрозуміло з огляду на необхідність вписати історію Сходу у загальносвітовий контекст, однак суперечить наведеній вище тезі про те, що «Схід так і не вступив у Новий час, а потрапив у пастку постсередньовіччя» (але ж, якщо не вступив у Новий час, то для чого вживати цю назву?). Звісно, цю суперечність можна подолати, замінивши поняття «постсередньовічний Схід» і «постсередньовіччя» якимись іншими, вдалішими. Але якими саме? Можливо, назви «доколоніальний» чи «передколоніальний» Схід краще сполучатимуться з періодом Нового часу, ніж «постсередньовічний», адже, наприклад інший використаний автором термін – «колоніальний Схід» – ніяк не суперечить поняттю «Новий час».

На нашу думку, основою для консенсусу у питанні щодо хронологічних меж Нового часу одночасно як для Заходу, так і для Сходу,

видається ідея, що перехід від Середньовіччя до Нового часу припадає на вступ світу в епоху Великих Географічних відкриттів, розпочатої подорожжю Х. Колумба в 1492 р. Така позиція дозволяє визначити *спільний історичний зміст розвитку людства в добу Нового часу як формування світової колоніальної системи*, коли метрополії (Захід) та залежні країни (Схід) вперше в історії утворили єдину світову економічну систему на основі єдиного світового ринку [7, с. 4]. Саме Великі Географічні відкриття кардинально змінили соціальну, економічну та політичну картину світу: провідні держави Заходу перетворюються на колоніальні імперії, країни ж Сходу стають об'єктом колоніальної експансії, яка руйнує їхні традиційні державність та соціальні структури.

Виходячи з цієї логіки, можна визначити й кінець Нового доби. У сучасній історіографії ним найчастіше вважають Першу світову війну, яка для Західного світу зіграла роль, яку важко переоцінити. Звісно, в Першій світовій війні були, певною мірою, залучені й колонії, однак в цілому вплив, який вона справила на Схід був не настільки революційним, як на європейський континент. Однак, якщо продовжити розгляд фундаментальних історичних процесів Нового часу в контексті саме утворення та еволюції світової колоніальної системи, то часом завершення періоду Нової історії можна вважати або кінець XIX – початок XX ст. (коли колоніальні імперії досягають свого апогею, вступаючи в т.зв. «добу імперіалізму» і починають переживати перші ознаки кризових явищ, наприклад, «пробудження Азії»), або ж, як запропонував В. Рубель – середину XX ст. (коли світова колоніальна система встала на шлях остаточного руйнування). Утім, тут є один нюанс, до якого ми повернемося дещо пізніше.

Нарешті, п'ята методологічна проблема пов'язана із виділенням такого періоду всесвітньої історії, як Новітній час. Хоча самий термін «Новітня історія» зустрічався в російськомовній літературі ще з XIX ст., однак у радянській історіографії (як, згодом, і в історіографіях країн «соцтабору») його виокремлення стало відгуком на проголошення «всесвітньо-історичного значення» Жовтневої революції 1917 р., оскільки саме від неї Новітній час і відраховували. Історичним змістом Новітнього часу при цьому вважали кризу капіталізму як світової системи і поступовий перехід світу до соціалізму як «першої фази комунізму» [11, с. 14-15]. Після 1991 р., коли про «всесвітньо-історичне значення» Жовтня вже мова не йшла, Новітній час почали відраховувати від 1914 р. чи від 1918 р. (прив'язавши його тим самим до початку чи закінчення Першої світової війни). Фактично поняття «Новітня історія» зблизилося з англomовним терміном «contemporary history» (сучасна історія) і

включило в себе т. зв. «коротке ХХ ст.» за Е. Гобсбаумом. Однак нині, коли від Першої світової війни минуло вже більше століття, очевидно, що така хронологія «новітності» / «сучасності» є невиправдано розтягнутою в часі.

Якими ж можуть бути межі Новітнього часу загалом і для історії країн Сходу, зокрема? У цьому відношенні цікавою є думка вітчизняного історика О. Сича, який запропонував, як один з варіантів, вважати початком цієї доби для країн Заходу час після Другої світової війни, а для країн Сходу (окрім Японії) – 90-ті рр. ХХ ст. [11, с. 15-16], виходячи з наявних теорій модернізації та змісту й наслідків реальних модернізаційних процесів у світі. Варто зауважити, що поняття «модернізація» використовується в трьох основних значеннях: по-перше, як синонім усіх прогресивних змін, коли суспільство рухається вперед до визначеної мети; по-друге, як синонім руху до «сучасності», коли йде процес перетворення традиційного, дотехнологічного суспільства у соціум, для якого характерні досягнення науки і техніки, раціональні світські відносини та складні соціальні структури; по-третє, це намагання відсталих країн наздогнати у своєму розвитку провідні держави (тобто, фактично, це рух від «периферії» до сучасного світу) [3, с. 62-63]. На основі поняття «модернізація» виникли відповідні теорії, автори яких вважали єдиним способом ефективного розвитку для країн Сходу повторення шляху, раніше пройденого Заходом, тобто послідовний перехід від доіндустріальної стадії розвитку до індустріальної та навіть постіндустріальної (при цьому економічна модернізація, в теорії, мала б обов'язково супроводжуватись політичною демократизацією) [4].

Загалом, як можна помітити, теорії модернізації містили в собі не менший «заряд» європоцентризму, ніж формаційний підхід, за що нині часто критикуються в межах постколоніальних студій. До того ж, теза про те, що економічна модернізація неодмінно супроводжуватиметься демократизацією, сьогодні вже може вважатись наївною та спростованою конкретними історичними прикладами (наприклад, історією Китаю та Росії в останні десятиліття). Однак це жодним чином не заперечує того факту, що всі держави Сходу після здобуття чи відновлення незалежності в постколоніальну добу тією чи іншою мірою та з різним успіхом пройшли (чи й зараз проходять) процеси модернізації, намагаючись взяти за зразок високотехнологічні, високорозвинуті країни – тобто, саме країни Заходу. Отже, для переважної більшості країн і народів Сходу друга половина ХХ ст. (час після розпаду світової колоніальної системи) і стала найбільш масштабною «епохою модернізації».

На думку О. Сича, основним історичним змістом розвитку країн Заходу з середини ХХ ст. є процес формування постіндустріального

суспільства. Однак з країн Сходу постіндустріальна стадія характерна лише хіба що для Японії, натомість для решти в цей час відбувається процес утвердження індустріального суспільства, який в основних рисах завершується лише в 90-х рр. [11, с. 15-16]. Звідси можна зробити висновок, що лише наприкінці ХХ ст. можна говорити про вступ країн Сходу у Новітній час. Нам видається, що ця ідея має раціональне зерно і може бути взята за основу для визначення хронологічних меж Новітньої історії, тим більше, що вона непогано корелюється з ідеєю «прив'язати» період Нового часу до процесів формування, еволюції та розпаду світової колоніальної системи. І тут, власне, напрошуються три можливих варіанти періодизації та визначення історичного змісту Новітнього часу.

Перший варіант. Вище ми відзначали, що завершенням Нового часу може бути або апогей розвитку колоніальних імперій та перші ознаки їхньої кризи (кінець ХІХ – початок ХХ ст.), або ж розпад світової колоніальної системи (середина ХХ ст.). Однак, якщо розглядати появу низки незалежних держав пострадянського Сходу (в колишній «Середньої Азії») на початку 1990-х рр. чи повернення під контроль Китаю Гонконгу та Макао наприкінці 1990-х рр. саме в руслі продовження процесів деколонізації, то не виглядатиме необґрунтованою ідея пересунути кінець доби Нового часу й початок Новітнього на 80-ті – 90-ті роки ХХ ст.

Другий варіант: вважати проміжок часу з середини до кінця ХХ ст. «раннім Новітнім часом» (за аналогією з «раннім Новим часом»), тобто перехідним періодом, упродовж якого співіснували у протиборстві елементи старого і нового: колоніалізму, постколоніалізму та неокolonіалізму, з одного боку, та доіндустріального, індустріального і постіндустріального суспільств, з іншого.

Третій варіант: розділити добу Новітнього часу на два етапи, перший з яких розпочинатиметься в середині ХХ ст., а другий – у 1990-х роках. Цей варіант так само дозволить поєднати в межах історичного змісту Новітньої доби і розпад світової колоніальної системи, і процеси модернізації, які для розвинутих країн Заходу та Японії полягали в переході до постіндустріального суспільства, а для країн постколоніального Сходу – до суспільства індустріального.

Література:

1. Блаут Дж. М. Марксизм и евроцентристский диффузионизм / Пер. з англ. Ю. Дергунов. *Журнал соціальної критики «Спільне»*. 08.02.2017. URL: <https://commons.com.ua/uk/marksizm-i-evrotsentristskij-diffuzionizm/>
2. Васильев Л. С. История Востока: в 2 т. Т.1. Москва: Высш. шк., 1994. 495 с.

3. Глібіщук М. В. Дискусія щодо поняття «модернізація» у другій половині ХХ – на початку ХХІ ст. *Методологія та філософія історії: актуальні питання дослідження та викладання*. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2019. Ч. II. С. 61-69.
4. Крадин Н. Н. Проблемы периодизации исторических макропроцессов. *История и математика: Модели и теории*. Москва: ЛКИ/URSS, 2008. С. 166-200.
6. Мінаєв А. В. До питання про «азійський спосіб виробництва» у формаційному підході до історичного процесу. *Методологія та філософія історії: актуальні питання дослідження та викладання*. Чернівці, Чернівецький нац. ун-т, 2017. Ч. I. С. 15-36.
7. Новая история стран Азии и Африки / Под ред. А.М. Родригеса: В 3 ч. Москва: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2010. Ч. 1. 400 с.
8. Рубель В. А. Нова історія Азії та Африки: Постсередньовічний Схід (XVIII – перша половина XIX ст.). Київ: Либідь, 2007. 560.
9. Рубель В. А. Історія Середньовічного Сходу. Київ: Либідь, 2002. 736 с.
10. Саїд Е.В. Орієнталізм. Київ: «Основи», 2001. 511 с.
11. Сич О. І. Доба Нового часу: хронологічні межі, внутрішня періодизація, історичний зміст. *Методологія та філософія історії: актуальні питання дослідження та викладання*. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2019. Ч. II. С. 4-19.
12. Spengler O. The Decline Of The West. Authorized translation with notes by Ch. F. Atkinson. Vol. I. Form and Actuality. London: George Allen & Unwin Ltd, 1926. 428, XXXI p. URL: <https://archive.org/details/in.ernet.dli.2015.49906>

Наукове видання

Вісімдесят шості економіко-правові дискусії

Серія: Соціальні та гуманітарні науки

Рік заснування – 2014

Видання виходить 11 разів на рік

Відповідальний за випуск *У.О. Русенко*
Комп'ютерне верстання *О.В. Ковальський*

Підписано до друку 07.06.2024р.
Формат 60x84/16. Папір офсетний. Друк на дублікаторі.
Умов.-друк. арк. 4,5. Обл.-вид. Арк 4,95.
Тираж 50 прим.

ГО «Наукова спільнота»
46027, Україна, м. Тернопіль, вул. Загребельна, 23
Ідентифікаційний код 41522543
тел. 0979074970
E-mail: rusenkos@ukr.net

Віддруковано ФО-П Шпак В.Б.
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до
Державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів
видавничої продукції серія ДК№7599 від 10.02.2022р.
Свідоцтво про державну реєстрацію № 073743
СПП № 465644
Тел. 097 299 38 99
E-mail: tooums@ukr.net